UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Cluster 1: Stedelijke netwerken

Salet, W.; Janssen-Jansen, L.

Publication date
2009
Document Version
Final published version
Published in
Ruimte in ontwikkeling: eindrapportage Habiforum

Link to publication

Citation for published version (APA):
Salet, W., & Janssen-Jansen, L. (2009). Cluster 1: Stedelijke netwerken. In *Ruimte in ontwikkeling: eindrapportage Habiforum* (pp. 82-86). Habiforum. http://www.habiforum.nl/upload/documents/Eindrapportage_webversie%2020090909.pdf

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:10 Oct 2026

Coördinatie Willem Salet en Leonie Janssen-Jansen (UvA)

Cluster 1
Stedelijke netwerken

Steden maken een sociale en ruimtelijke transformatie door. Er ontstaan nieuwe overlappingen van stad en land, van stedelijke hiërarchie en periferie. Daarnaast is sprake van een veranderende scope van sociale en economische verbanden. Daardoor treedt niet alleen een ruimtelijke schaalvergroting op van stedelijke activiteiten naar regionaal niveau, maar er ontstaan ook veranderingen in het middelpuntcentrische patroon van de ruimtelijke organisatie. Hoe slaat de ontwikkeling van sociale netwerken neer in ruimtelijke netwerken en hoe kan ruimtelijk beleid op zijn beurt inspelen op deze processen? En hoe vertaalt zich dat in de ontwikkeling van netwerkstrategieën van collectieve actie in de gelaagde en verscheiden context van governance (zie figuur 3.2)?

Figuur 3.2 Opzet onderzoek cluster synergie in stedelijke netwerken

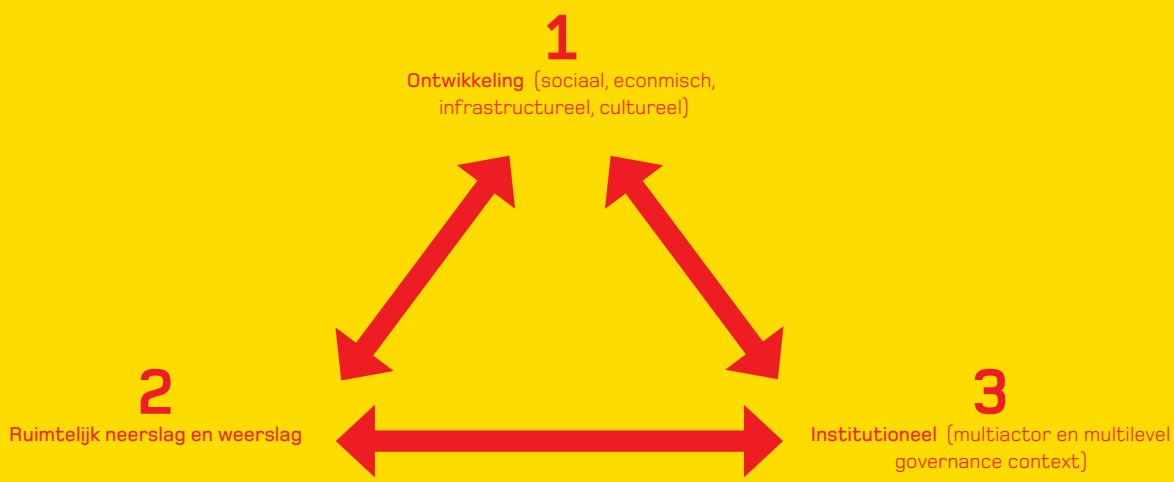

De sociale en economische transformatie van steden leiden tot een reconstructie van ruimtelijke samenhangen. Dat vereist een compleet nieuwe stijl van responsief beleid om aan de tegenwoordige stedelijke uitdagingen adequaat antwoord te kunnen bieden. De vervanging van de 'compacte stad' door 'stedelijke netwerken' betekent niet dat er alleen maar op een wat hoger schaalniveau een aangepaste ruimtelijke vorm voor stedelijke activiteiten georganiseerd moet worden. Feitelijk ontstaan er nieuwe territoriale patronen (waaronder de oorspronkelijke compacte stad). Dat proces moet op verschillende schaalniveaus zorgvuldig begeleid worden, maar de aard van de stedelijke veranderingen is veel fundamenteler en wordt niet primair bepaald door verandering van territoriale gebiedssamenhangen. De organisatie van interconnectiviteit is de sleutel geworden voor succesvol stedelijk beleid. In dit onderzoeksprogramma is getracht te onderzoeken (en ook te bevorderen via de ontwikkeling van nieuwe instrumenten) hoe via externe positionering nieuwe verbindingen in stedelijke netwerken worden gerealiseerd. Verbindingen in de sfeer van *private* en *public governance*.

In vakdiscussies en beleidsnota's over de Randstad wordt vaak gedacht dat een grotere complementariteit de onderlegger zou moeten zijn van ruimtelijk-economische samenhang op dit niveau. Complementariteit veronderstelt dat de afzonderlijke steden hun eigen kwaliteiten kunnen 'doorspecialiseren' en mede hierdoor extra waarde genereren, wanneer ze in een onderling aanvullend netwerk worden gebracht. In de praktijk blijkt die gepostuleerde harmonie toch niet vanzelf op te treden.

In de pogingen tot sectoroverstijgende integratie van ruimtelijke en verkeer en vervoersnetwerken zijn diverse nieuwe instrumenten ontwikkeld, zoals de bereikbaarheidskaarten. Ze zijn ook gebruiksklaar gemaakt om de interacties tussen beleidsontwikkelaars van verschillende sectoren en van verschillende deskundigheid te ondersteunen. Toekomstig onderzoek kan niet alleen de scope van de intersectorale oriëntatie verbreden en van nieuwe hulpmiddelen voorzien maar er ligt ook een uitdaging om de hulpmiddelen in bredere groepen van gebruikers te gaan inzetten. Dat wil zeggen: meer dan alleen de experts die er in het eerste stadium van onderzoek bij betrokken zijn geweest. Het inter-organisatorische perspectief zal in de komende periode meer op de voorgrond komen te staan.

De onderzoekingen hebben vooral nieuwe gezichtspunten opgeleverd over de manier waarop externe positionering van stedelijke netwerken vertaald kan worden naar verhoudingen binnen stedelijke netwerken. Het punt is hier natuurlijk dat lichte, niet sterk geïnstitutionaliseerde beleidsnetwerken in een zeer gefragmenteerde context fragiel zijn en al snel kunnen vastlopen in verschillende belangen. Een subtiele wisselwerking en balancering met verhoudingen in de buitenwereld kan een sterke ondersteuning bieden voor zulke fragiele netwerken. Het betekent in feite dat vraagstukken zoals macht en leiderschap in stedelijke beleidsnetwerken, maar meer in het algemeen vraagstukken van legitimiteit en effectiviteit in een nieuw samenspel van interne en externe positionering gedefinieerd kunnen worden. Ook de cultureel-planologische speurtocht naar de ontwikkeling van nieuwe cultuurlandschappen zoekt naar nieuwe openingen in het samenspel van interne en externe verhoudingen.

Toppublicaties Wetenschappelijk

Janssen-Jansen L.B. (2008) Space for Space, a transferable development rights initiative for changing the Dutch landscape, in: Landscape and Urban Planning, Volume 87, Issue 3, p 192–200.

Lambregts B. (2008) Geographies of Knowledge Formation in Mega-City Regions: Some Evidence from the Dutch Randstad, in: Regional Studies, Vol. 42, no. 8, p 1173–1186.

Salet W.G.M. (2008) Rethinking Urban Projects: Experiences in Europe. In: Urban Studies, 45/11, p 2343–2263.

Majoor S.J.H. (2008) Progressive Planning Ideals in a Neo-liberal Context, the Case of Ørestad Copenhagen. In: International Planning Studies, 13/2, p 101–118.

Meijers E. (2008) Summing small cities does not make a large city; Polycentric urban regions and the provision of cultural, leisure and sports amenities. In: Urban Studies, 45, p 2323–2342.

Toppublicaties Maatschappelijk

Brömmelstroet M.C.G. te (2007) Desired Characteristics of Expert Knowledge to Support the Integration of Land Use and Transport Planning. Colloquium Vervoersplanologisch Speurwerk, Antwerpen, België. (gehonoreerd met prijs voor beste toepassing in praktijk).

Janssen-Jansen L., Spaans M. & Veen M. van der (2008) Non-financial compensation in spatial planning practice; an international comparative study, Amsterdam: IOS Press.

Salet W. & Janssen-Jansen L. (2009) Synergie in stedelijke netwerken: Tussen competitie en complementariteit, Den Haag: SDU Uitgevers (230 pp.).

Straatemeier T. & Bertolini L. (2008) Joint Accessibility Design: a Framework developed for and with practitioners to stimulate the integration of regional land-use and transport strategies in The Netherlands, in: Transportation Research Record, 2077, 1–8.

Zonneveld W. Trip J.J., Waterhout, B. (2008) Impact van EU regelgeving op de Nederlandse Ruimtelijke Ordeningspraktijk. Vijf voorbeelden van gebiedsontwikkeling, Delft, TU Delft/OTB.

Voorts is een reeks van onderzoekingen gedaan naar de inzet van beleidsinstrumenten die patstellingen in gebiedsontwikkeling en stedelijke beleidsnetwerken mogelijk kunnen doorbreken door in directe zin meer ruilprocessen mogelijk te maken. De traditie van (beleids)uitruil, of (beleids)compensatie is in allerlei variaties internationaal veel meer ingeburgerd dan in het Nederlandse beleidssysteem. De diverse onderzoeken in deze richting laten zien dat er nog veel groeiperspectief in deze opties zit.

Over de rol van Europese richtlijnen in gebiedsontwikkeling en stedelijke beleidsnetwerken is een schrikbarende tekort aan kennis en expertise, zo heeft het onderzoek geleerd. Bij de doorwerking op nationaal niveau moet er te vaak achteraf gecorrigeerd worden als in de praktijk voortgang van beleid via de rechtspraak ernstige belemmeringen ondervindt. Op nationaal niveau en – nog meer – in de lokale toepassingen is het dringend nodig om veel vroegtijdiger en alerter in te spelen op een effectieve doorwerking van Europese regelgeving. Die biedt bij een juiste aanpak niet alleen bedreigingen, maar ook veel kansen.

De mogelijk katalyserende rol van grote projecten in stedelijke netwerken is tot nu toe onderzocht vanuit positionering van de projectbesluitvorming in externe verhoudingen. Vergelijkende studies in Europa en respectievelijk Azië hebben aangetoond hoeveel moeite het in grote projecten kost om de interne voortgang van projecten te spiegelen en aan te passen aan een strategische externe positionering. Er is nog een lange weg te gaan voordat de outside-in positionering even vanzelfsprekend is in de strategische koersbepaling als de zo dominerende inside-out attitudes. Dat geldt ook voor de projecten die internationaal tot de grootste worden gerekend.

Een illustratie

Externe verbanden worden steeds meer bepalend voor de manier waarop stedelijke netwerken kunnen functioneren. In dit onderzoeksprogramma werd dan ook veel aandacht besteed aan de verbinding van binnen- en buitenwereld van stedelijke netwerken. Om deze samenhang te kunnen onderzoeken werden nieuwe onderzoeksinstrumenten ontwikkeld, en om de samenhang te kunnen verbeteren werden nieuwe beleidsinstrumenten ontwikkeld. Voorbeelden van nieuwe onderzoeksinstrumenten om de positionering van stedelijke netwerken in de buitenwereld te kunnen vaststellen, zijn:

- De ontwikkeling van complementariteitsmaten (in hoeverre zijn stedelijke netwerken complementair). Actuele doorwerking in onderzoek van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en het Planbureau voor de leefomgeving (PBL).
- Meerschalig onderzoek naar economische netwerken (werkt door bij professionele eindgebruikers, zoals gemeenten en provincies).
- Positiebepaling van economische sectoren via extern ketenonderzoek en van hieruit aanpassing van lokaal economisch systeem (toepassing in innovatie bloemenhandel Greenport Aalsmeer, nieuwe formules voor bedrijfsgebieden SDAC (het vastgoedbedrijf van Schiphol en de gemeenten Haarlemmermeer en Amsterdam) en haven Amsterdam).
- De ontwikkeling van potentiekaarten van stedelijke bereikbaarheid (inmiddels brede toepassing in Zuid-Holland, Amsterdam, Almere).

Voorbeelden van nieuwe beleidsinstrumenten (*tools*) om binnen- en buitenwereld van stedelijke beleidsnetwerken beter met elkaar te verbinden, zijn:

- Ruilinstrumenten op basis van internationale voorbeeldstudies (bij gebrek aan hiërarchische instrumenten om regionaal beleid te ontwikkelen worden (niet-financiële) ruilinstrumenten steeds urgenter om regionale samenwerking in netwerken te bereiken; doorwerking kantorenleegstand regio Amsterdam).
- Nieuwe instrumenten voor afstemming ruimtelijke ordening en verkeer- en vervoersmodellen: toepassingen in veel gemeenten en particuliere bureaus (Breda, Goudappel Coffeng, etc.).
- Ontwikkeling van strategische capaciteit om externe verhoudingen in lokaal beleid te laten doorwerken aan de hand van internationaal vergelijkend onderzoek (doorwerking in strategische planvorming en in grote projecten: regio Amsterdam, project Zuidas).

Highlights

De bevindingen van het complete programma zijn met het oog op toepassing in de praktijk samengevat in het boek van Willem Salet en Leonie Janssen-Jansen (2009), Synergie in stedelijke netwerken: Tussen competitie en complementariteit, Den Haag: SDU Uitgevers. Het boek is in maart 2009 gepresenteerd op een conferentie in het Tropeninstituut in Amsterdam.

Steden maken een proces van maatschappelijke en ruimtelijke transformatie door. De traditionele hiërarchische rangschikking van centrale stad, stedelijke periferie en landelijk gebied heeft plaats gemaakt voor een veel complexer samenstel van sociale en ruimtelijke organisatie waarin veel verschillende netwerkverbanden worden onderscheiden. Opvallend is dat de externe samenhangen van stedelijke activiteit veel intensiever zijn geworden en hierdoor mede bepalend worden voor de interne sociale en ruimtelijke organisatie van steden. De 'unieke kenmerken van plaats' zijn hierdoor niet verdwenen maar zij ontlenen hun uniciteit in toenemende mate aan hun 'positieaanduidingen in externe verbanden'. De perspectieven voor stedelijk beleid veranderen hierdoor radicaal. Het debat over stedelijk en regionaal beleid heeft heel lang in het teken gestaan van de vraag naar de organisatie van de plaatselijke beleidskracht. Nu draait het echter veel meer om de vraag hoe het beleid adequaat in externe verbindingen gesitueerd kan worden. Dit perspectief van 'interconnectiviteit' doortrekt alle aspecten van stedelijke beleidsontwikkeling: de organisatie van legitimiteit, identiteit, macht, kennis, beleidscapaciteit, etc. Deze omslag is nodig zowel voor een inhoudelijk begrip van de van nieuwe stedelijke ontwikkelingen (zoals de sociale en economische positie van steden, duurzaamheid, bereikbaarheid, nieuwe stedelijke regionale identiteit, ruimtelijke en landschappelijke inpassing) als voor het procesmatig onderzoek naar de mobilisatie van beleidscapaciteit.

Het onderzoeksprogramma heeft zich gericht op twee vragen:

- Hoe kan de feitelijke verandering van stedelijke ontwikkeling onderzocht worden (nieuwe onderzoeksmethoden)?
- Hoe kan stedelijk beleid in externe verhoudingen aangepakt worden (nieuwe beleidsinstrumenten)?

Het programma heeft diverse nieuwe bevindingen en inzichten opgeleverd.
Enige voorbeelden:

- Het feitelijk onderzoek naar economische stedelijke ontwikkeling laat zien dat de complementariteit van de steden in de Randstad niet toeneemt: ze gaan juist meer op elkaar lijken! Tegelijkertijd is hun onderlinge samenhang wel gegroeid omdat economische activiteiten door het draagvlak van het complete netwerk worden ondersteund.
- Onderzoek naar handel en 'wederuitvoer' (van bloemen, kleding, elektronische apparaten) laat zien hoe in stedelijke regio's nieuwe combinaties tussen economische sectoren kunnen ontstaan door in te spelen op veranderingen in hun externe ketens.
- Er zijn nieuwe *tools* ontwikkeld om bereikbaarheidskaarten als sleutel te nemen voor de organisatie van samenhangen tussen ruimtelijk en infrastructuurbeleid in stedelijke regio's. Nieuwe *tools* ook om de beleidsmodelleurs van infrastructuur beter te verbinden met ruimtelijke beleidsactoren.
- Internationale instrumenten zijn onderzocht om de beleidsruil tussen verschillende actoren te bevorderen, bijvoorbeeld met betrekking tot een evenwichtige strategie voor boventallige kantoorruimte in de regio Amsterdam.
- Internationaal onderzoek naar methoden om binnen- en buitenwereld beter met elkaar te verbinden in de *framing* en beleidsontwikkeling van grote projecten.